

מקור להם! ?

אמר רב נחמן בר יצחק ואיתימא רב אחא בר יעקב:

מה שאמר הכתוב: והנהר הרביעי "הוא פרת", היינו: **הוא פרת דמעיקרא**, הוא זה הנזכר לפני זה "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים", ואם כן, מבואר, שמקור שלשת הנהרות הוא הפרת.

תניא: רבי מאיר אומר:

"יובל" הוא שמו של נהר פרת, שנאמר [ירמיה יז יח]: "והיה כעץ שתול על מים, ועל יובל ישלח שרשיו", ועל עץ החיים אשר בתוך גן העדן מוסב הפסוק, ופרת הוא המשקה את גן העדן, וכמו שנאמר: "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ... והנהר הרביעי הוא פרת".

ולמה נקרא שמו "פרת", משום שמימיו פרים ורבים מעצמם ואין צריכים למי גשמים.

וחכמים אומרים: "פרת" הוא שמו.

אלא במאי עסקינן, בכגון דאמר "לא שתינא ממים דאתו מפרת" לא אשתה ממים הבאים מן הפרת?"

דאמר רב יהודה אמר רב: כל הנהרות הם למטה משלש נהרות [חידקל פישון וגיחון, שבפרשת בראשית]. כלומר, נהרות האלו גבוהים מכולם ומהם מקור כל מימי הנהרות שבעולם, ושלש נהרות אלו למטה מנהר פרת. כלומר, מקורם הוא ממנו. (17)

ומקשינן: איך אתה אומר שמקור כל המימות הוא מן הפרת, **והאיכא**

עינתא דמידליין [והרי יש עינות מים הנובעים בהרים רמים הגבוהים מן הפרת], ואי אפשר שמקור מימיהם הוא הפרת הנמוך מהם! ?

אמר תירץ רב משרשיא: הנהו עינות מים סולמי דפרת נינהו. כלומר, אף הם מן הפרת, אלא שעולים מן הפרת להרים הרמים כמו סולם.

תו מקשינן: **והא כתיב בפרשת בראשית עם שלשת הנהרות הנזכרים: "והנהר הרביעי הוא פרת"**, ומשמע שהוא כמותם, ואינו

רכד בד"ה מ"ש פר"מ] על אריכות לשון רש"י.

17. הרמב"ם [נדריס ט יח] פסק את המבואר בסוגייתנו, וז"ל: הנודר מן המים הנמשכין ממעין פלוני, אסור בכל הנהרות היונקות ממנו, ואין צריך לומר הנמשכות, אף על פי שגשתנה שמש, ואין קורין אותן אלא נהר פלוני ובאר פלוני, ואין מלויין אותן לשם המעין הנודר. [כי] הואיל והוא עיקרן אסור בכל. אבל אם נדר מנהר פלוני או ממעין פלוני, אין אסור אלא בכל

הנהרות הנקראות על שמו.

ובהשגות הראב"ד: אמר אברהם, עיקרא דהא מילתא בסוף מסכת בכורות בפרק מעשר בהמה, דאמרינן: לשם המעין נדר.

ובכסף משנה תמה עליו: איני יודע מה ראה הראב"ד לכתוב כאן מקור הדין יותר מבמקומות אחרים! ? ואפשר, שמפני שלשון רבינו אינו ממש לשון הגמרא, רצה [הראב"ד] ללמדנו, שאף על פי כן משם הוא נלמד.

וראה עוד ביאורים אחרים בזה, בשו"ת חתם

הוא מוציא ממקורו טפחיים, ונמצא שלעולם רבו הזוחלין על הנוטפין.⁽²⁾

ופליגא — הך דרבי מאיר ודשמואל —
אדרב! דאמר רב אמי אמר רב:

מיטרא במערבא סהרא רבה פרת [כשיוורד גשם בארץ ישראל מעיד עליהם עד גדול והוא הפרת], כי הפרת בא מארץ ישראל לבבל, והוא גדל כשיוורדים גשמים בארץ ישראל, ומעיד הוא בבבל על כך. ולכן, אפילו כשאין מי גשמים באיזור הפרת, עדיין יש לחוש בו לריבוי נוטפין על הזוחלין, כי שמא ממי גשמים שבארץ ישראל או מהפשרת השלגים שבה — נתרבה הפרת.⁽³⁾

אבוה דשמואל עביד להו לבנאתיה [אביו של שמואל היה עושה לבנותיו כדי שייטהרו לאחר שראו דם]:

מקוה של מים מכונסים, [או שהיו טובלות

אמר מר: (1) שמימיו — של פרת — **פריים ורבים** —

והרי זה מסייע ליה לשמואל!

מי גשמים אינם מטהרים את הטמא אלא כאשר נקוו המים אל מקום אחד ואינם זוחלים [“אשבורן”], מה שאין כן המעיינות והנהרות שבטבעם זוחלים הם, הרי הם מטהרים בזחילה.

דאמר שמואל: נהרא מכיפיה מיבריך, [הנהר מתברך ורבה מן הסלע שלו]. כלומר, משפתו וממקורו הוא מתרבה. ונפקא מינה לענין טבילה בנהר, שאפילו כאשר ירדו גשמים לתוך הנהר, אין אנו חוששים שמא רבו מי הגשמים בנהר יותר ממימיו המקוריים [“רבו נוטפין על הזוחלין”]. ואם כן, לא היה אפשר ליטהר בו, שהרי מי גשמים אינם מטהרים בזחילה]. כי כנגד כל טפח מי גשמים הנוטפים לתוך הנהר, הרי

והרש"ש כתב על דבריהם: לעניות דעתי נראה, דגם שמואל כוונתו על פרת שהוא נקרא “נהר” סתם, “כגנות עלי נהר” מתרגמין “דעל פרת”, וכן עוד רבות.

3. בהכרח, שעיקר דברי רב נאמרו לענין טבילה, שהרי אף רבי מאיר ושמואל לא באו אלא לומר שכנגד מי הגשמים הבאים לתוכו מרבה הוא כפליים ממקורו, ואם כן, אין סתירה מדבריהם שהפרת עד הוא על מי הגשמים שבארץ ישראל. ועוד, שמציאות היא, ולא יחלקו בה. אלא ודאי שלענין טבילה נאמרה מימרא זו, שמתוך כך יש לחוש לריבוי נוטפין על הזוחלין, והיינו דאמרינן “ופליגא”. וכן נראה מדברי הר”ן **בנדרים**.

וצריך גם לומר, שאף רבי מאיר שאמר “מימיו פריים ורבים”, עיקר כוונתו לומר, שהם

סופר יורה דעה סימן רכד. ובצפנת פענח במקומו על הרמב”ם שם.

1. הסוגיא הבאה מתבארת על פי פירוש רש”י בשבת סה ב, ופירוש הר”ן בנדרים מ א. ואילו פירושי רש”י שבסוגייתנו, נדחו שניהם על ידי רש”י עצמו בשבת שם, ויובאו הדברים בקצרה בהערות.

2. כתבו התוספות, שאם כי שמואל דיבר על כל הנהרות, ואילו רבי מאיר משמע דנקט פרת דווקא, דנקרא שמו פרת שמימיו פריים ורבים. אינו משום דפרת מתברך יותר, אלא לפי שהוא חשוב יותר מכולם. אי נמי לפי שהוא ראש לכולם נקרא פרת, על שם שכולם מתברכים ממנו, ראה עוד שם.

לכאן, והיה חושש שמא ירבו [כלומר, שמא רבים הם] הנוטפין [מי הגשמים והשלגים הנוטפים מהעבים] הבאים מארץ ישראל על הזוחלין [הם מי הנהר עצמו, שבטבעם זוחלים הם], והווי להו מי גשמים רובא, ושוב אין הנהר כשר לטבילה. (5)

ומפצי ביומי תשרי. (6)

מוסיפה עוד הגמרא:

ופליגא דידיה אדידיה, שמואל שאמר כאן "נהרא מכיפיה מיבריך", נחלק על דברים שאמר הוא עצמו, דאמר שמואל:

סמוך לנהר, וממשיך מי הנהר לשם] ביומי ניסן, ומפצי [מחצלות בתוך הנהר לעמוד עליהם כדי לטבול] ביומי תשרי. כלומר, ביומי תשרי היו טובלות בנהר עצמו, וכדי שלא יחצוץ הטיט שבשפת הנהר, היה נותן מחצלות תחת כפות רגליהן. (4)

ומפרשת הגמרא: לפיכך עשה הוא להם מקוה ביומי ניסן ולא היה מרשה להן לטבול בנהר, כי סבר לה אבוה דשמואל כרב, דאמר רב אמי אמר רב:

מיטרא במערבא סהרא רבה פרת, ולכן אף כשבבל אין יורדים גשמים יש לחוש שמא בארץ ישראל הפשרו השלגים ובאו עד

פרים ורבים יותר ממי הגשמים הבאים לתוכם, שאם לא כן האריך מסייע ליה לשמואל. אלא שרש"י בסוגייתנו לא הזכיר את זה.

4. אי נמי לצניעותא בעלמא. ר"ן בנדריים שם.

5. א. כתב הר"ן בנדריים שם: מאי דקאמר "ביומי ניסן" מניסן ועד תשרי קאמר, וכל שכן בימות הגשמים, כך פירשו. ואין הלשון נוח לי, דהוה ליה למימר עביד להו מקוואות לבנתיה כוליה שתא, ומפצי ביומי תשרי. לפיכך נראה לי, דבנתיה דאבוה דשמואל בסיתוא לא היו טובלות בנהר משום צינה אלא במקוואות שבבתיהם, וביומי ניסן דרויח עלמא היו מתחילות לטבול בנהרות, והיה מתקן להם אביהם שם בתחילת ניסן מקוואות שהיו טובלות בהן עד תשרי, וביומי תשרי לא היה מצריכן למקוואות משום דליכא למיחש לנוטפין, ולפיכך היה מתקן להם מפצי, וכשהיו עוברין ימי תשרי כבר היו חוזרות לטבול בבתיהם משום צינה.

ב. ברש"י כאן יש שתי לשונות המבארות

באופן אחר:

האחת: זבה [והיא הרואה שלשה ימים בימים הראויים לזיבה] דינה כזב שאינה נטהרת במקוה של מי גשמים אלא במים חיים [מי נהר או מעיין] בלבד. וזהו פסולו של הנהר כשרבו בו הנוטפין על הזוחלין.

ואולם רש"י בשבת סה ב כתב על פירוש זה שהביאו בשם רבינו הלוי: ואי אפשר להעמיד שמועתו, משום דאמרין "חומר בזב מבזבה, שהזב טעון מים חיים, וזבה אינה טעונה מים חיים".

השניה: "נוטפים" היינו מים שנטפו מן העבים לתוך הנהר שאלו אינם כשרים, ו"זוחלין" היינו מים שנטפו מן העבים על הקרקע ונמשכו וזחלו לתוך הנהר שאלו כשרים, ומשום "דאמרין בפרק ראשון דתמורה: השאובה מיטהרת בהמשכה, דהיינו, שממשיך מים שאובים לתוך המקוה על ידי צינורות".

ולפירוש זה רמז רש"י בשבת סה ב, וכתב: ורובא דעלמא מפרשים: נוטפין כשאובים. ולא מילתא היא, דתנן: הנוטפים כמקוה.

6. תיבות אלו נראות כמיותרות.

גמרא:

שואלת הגמרא: **מנא הני מילי?** (8)

אמר פירש רב כהנא:

משום דאמר קרא [שמות כב]: **"בכור בניך תתן לי. כן תעשה לשורך לצאנך** שבעת ימים..."⁷, הקיש הכתוב את שורך לבניך, כדי ללמד:

מתניתין:

מה בניך אין בלקוח ובמתנה, שהרי לא א-11 תיתכן בהם קיחה ומתנה אלא אצלו נולדו, אף שורך — לענין מעשר בהמה — אינו בלקוח ומתנה.

אין המים מטהרים בזוחלים, אלא פרת ביומי תשרי, שבזמן זה אין לחוש שירבו הנוטפים על הזוחלים, הרי שאין הפרת מתרבה ממקורו יותר מאשר נכנסו בו מי גשמים, שאם כן, יכול תמיד לטבול בפרת, כי בודאי רבו הזוחלין על הנוטפין.⁽⁷⁾

הלקוח מאחר או שניתן לו במתנה, הרי הוא פטור ממעשר בהמה.

לחוש שמא רבו הנוטפין על הזוחלין — אבל אין הכי נמי, דמי שבקי בפרת וכיוצא בו כל השנה, כל שהוא רואה שלא נתרבה על מה שהוא זוחל בתשרי בכדי שיהא ראוי לחוש לריבוי נוטפין, הרי זה טובל בו כל השנה. וכן, אם רואה בתשרי שנתרבה כל כך עד שאפשר לחוש שמא רבו בו נוטפין, אפילו בתשרי אינו טובל בו, אלא שמואל סתמא קאמר, דמי שאינו מכיר, אפילו בנהרות שאין מכובין יש לו לחוש כל השנה ברבייתן, וביומי תשרי אין לו לחוש עכ"ל בקיצור ושינוי מעט.

8. הקשה בטורי אבן [ראש השנה ח א ד"ה עשר] תיפוק ליה מדאמרינן לעיל נג ב: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך" בשתי מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן, ומקיש מעשר בהמה למעשר דגן, ובמעשר דגן הרי דרשינן [בבא מציעא פח א] "תבואת זרעך" ולא לקוח, ואפילו לרבא הסובר לעיל "לשנה הקשתיו ולא לדבר אחר", מכל מקום יש לנו להקיש גם לענין לקוח שנלמד פטורו מפסוק זה! וראה שם שהאריך בזה, וראה עוד בדבר

7. כתב הר"ן בנדרים: לא בא שמואל לאסור את כל הנהרות חוץ מפרת, ואף לא לאסור את הפרת בכל השנה מלבד יומי תשרי. דכיון דכולא חששא משום שמא ירבו נוטפין על הזוחלין היא, כל שאנו בקיאים בפרת ביומי תשרי כמה היא עלייתו וכן בשאר נהרות, ויודעים אנו בהם שלעולם אינם מתמעטים משיעור זה, ואפילו בשעת יובש גדול, כל שאין אנו רואים בו אלא אותו שיעור, למה נחוש לו. אלא שמואל תרתי קא משמע לן:

האחד: נהרות שמכובין מימהן אין טובלין בהן לעולם, דכיון שפעמים מכובין, לעולם חוששים בהם לגשמים או להפשרת שלגים, ומשום הכי קאמר שמואל, שאין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת וכיוצא בו שאינו מכוב לעולם, ולמעוטי מים המכובין הוא דקאמר "פרת", ו"פרת וכיוצא בו" קאמר.

השני: פרת וכיוצא בו שאינן מכובין, אין מותר לטבול בו מן הסתם בכל השנה כולה מי שאינו בקי בו, אלא ביומי תשרי בלבד, לפי שיומי תשרי אינו עת גשמים ולא זמן הפשרת שלגים, הילכך אפילו מי שאינו בקי בו אין לו